

ÄG KRÖNIKA HÖSTEN 2023 – GENUSVETENSKAPEN I DET SAMTIDA FORSKNINGSLANDSKAPET

I den här texten berör jag några samtida forskningspolitiska frågor som är centrala för Ämnesföreningen för genusvetenskap (ÄG). ÄG har som ämnesförening funnits i fyra år. ÄG:s uppgift är att samla ämnesmiljöerna samt att värna ämnet genusvetenskap på ett forskningspolitiskt plan. Det innefattar också att värna och debattera genusvetenskapens och genusforskningens kärnfrågor i vetenskapssamhället men också i övriga samhället och samhällsdebatten. Våra kärnfrågor kring makt, kön och sexualitet i tid och rum har och har alltid haft en central betydelse för hur våra samhällen organiseras. Många av oss skulle kanske säga att de är de mest centrala för identitet, självförståelse, begär och livsförverkligande på individ-, grupp- och samhällsnivå. Få om inga ämnen skapar så intensiva och heta debatter i samtiden. Ämnets kärnfrågor fungerar på gott och ont som politiska och identitetsmässiga vattendelare.

Det forskningspolitiska landskapet förändras hela tiden och vi ser både en ökad spänning kring ämnet på vissa plan men på andra en ökad acceptans och integrering i vetenskapssamhället såväl som det övriga samhället. Ämnets integrering i vetenskapssamhället är idag större än för tjuugo-trettio år sedan när ämnet etablerades vid svenska lärosäten såväl som i andra delar av världen. Många frågor om ämnets legitimitet som vi tidigare hade på våra lärosäten

Corresponding author email: ulf.mellstrom@kau.se

Copyright: © 2023 The author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: *Tidskrift för genusvetenskap* 43 (2-3): 209–214
<http://dx.doi.org/10.55870/tgv.v43i2-3.18016>

är i mycket mindre utsträckning aktuella idag. Det öppna motstånd som vi kunde möta tidigare är mindre vanligt idag. I olika ämnesgrupper inom våra områden på forskningsråden kan vi exempelvis notera att antalet ansökningar med integrerade genusperspektiv idag är mycket större. Att arbeta med genusvetenskapliga perspektiv kan fortfarande vara kontroversiellt men i mycket mindre utsträckning än tidigare.

På 1990-talet och 2000-talet hade genusforskningen ofta ett välkommet institutionellt stöd vid forskningsråden och på lärosätena när ämnet etablerades men det var också ett öppet motstånd mot genusvetenskapliga perspektiv. På 1990-talet etablerades exempelvis nationella sekretariatet för genusforskning och på 2000-talet kommittén för genusforskning vid Vetenskapsrådet. Båda var viktiga för att etablera genusvetenskap och genusforskning i det svenska och internationella vetenskapssamhället. Ämnet genusvetenskap och den bredare genusforskningen kan på många sätt sägas ha lyckats med att etablera frågor om kön och sexualitet i tid och rum i vetenskapssamhället. Det finns exempel på bakslag och regressiv förändring men på ett övergripande plan när det gäller tjänster, antal professorer, andel av tilldelade forskningsmedel vid VR, Forte etcetera., har genusforskningen varit framgångsrik under de senaste decennierna. Även om det här är iakttagelser som baseras på anekdotisk evidens och egna erfarenheter av forskningspolitiskt arbete, i brist på systematiska undersökningar, så är det en erfarenhet många av oss delar.

Samtidigt som genusvetenskapen gått mot en ökad institutionalisering har en stark anti-genderrörelse växt fram. Där vi i allt mindre utsträckning varit ifrågasatta och kritiserade inifrån vetenskapssamhället har genusforskningen och genusvetenskapen i stället blivit föremål för en våg av osaklig kritik, hat och förakt från framför allt högerkonservativa och etnonationalistiska kretsar. Frågor kring kön och sexualitet har blivit en grundfråga gällande demokrati, autokrati, öppna samhällen och samhällsutveckling. Det lilla ämnet genusvetenskap och den bredare genusforskningen har blivit en politisk halmdocka för auktoritära politiska krafter. Frågor kring kön, sexualitet och makt skär rätt igenom det europeiska såväl som det svenska politiska landskapet. Symbolpolitiken, hatet och kunskapsföraktet riktar sig ofta mot sårbara queera kroppar och den kunskapsproduktion som genusforskningen står för. Genom att blanda populistisk retorik och ideologiskt skruvade analyser lyckas populistiska tyckare skapa en ödesmättad dramatik som exempelvis målar upp det svenska universitetsväsendets förfall alternativt hotet från västerländsk sexuell 'dekadens'. Fler europeiska stater står möjligtvis på tur såsom till exempel Italien. Polariseringen har blivit det nya normala och få är de politiker som försöker finna kompromisser över partigränserna. I Sverige är vi exempelvis många som saknar politiker som

Barbro Westerholm. Barbro (i salig åminnelse), som jag hade förmånen att arbeta med under en period, var bland mycket annat ordförande för de återkommande genusdialogerna i riksdagen som arrangeras av det genusvetenskapliga GEXcelsamarbetet mellan Karlstads universitet, Linköpings universitet och Örebro universitet. Här fungerade hon som en brobyggare och förenande kraft gällande samtal och förståelse kring kön och sexualitetsfrågor i riksdagen. Det tvärparlamentariska arbetet kring genusfrågor i riksdagen har blivit allt svårare att arrangera då partipiskorna viner hårt. Även om intresset är relativt stort så omöjliggör det samtida hetsiga och oförsonliga politiska klimatet tvärparlamentariska uppgörelser över partigränserna. Enligt Barbro Westerholm och flera andra framstående kvinnliga parlamentariker som varit kvinno- och genuspolitiskt verksamma inom GEXcelsamarbetet var det tidigare snarare en praxis att arbeta tvärparlamentariskt när det gäller kvinno- och genusfrågor. Idag är det inte det även om de flesta, olika politiska ideologier till trots (förutom SD), delar grundläggande jämställdhetspolitiska mål.

Att den samtida neokonservativa och etnonationalistiska populismen i Sverige och andra delar av världen riktar sig mot genusvetenskaplig kunskapsproduktion är en verklighet som vi levt med under en ganska lång tidsperiod, till och med till den grad att vi normaliserat detsamma och utvecklat en livaktig forskning kring fenomenet. Exempelvis var professor Andrea Petö's keynoteföreläsning vid G22-konferensen i Karlstad i oktober 2022 ett lysande exempel på hur genusvetenskaplig forskning kan sätta in den symboliska halmdockepolitiken i ett större samtida politiskt sammanhang. Petö som är historiker och professor i genusvetenskap vid Central European University har i sin forskning arbetat med frågor kring politisk extremism, nationalism och kollektivt minnande. Petö presenterade på empirisk detaljnivå hur det illiberala maskineriet arbetar i ett land som Ungern när de lyckades tvinga Central European University ut ur landet. Petö's föreläsning var en spränglärdd lektion i hur demokratiska institutioner kan monteras ned steg för steg. Hennes insikter är viktiga att bära med sig inte bara när det gäller vårt ämnesområde utan också i relation till det övriga universitetssverige.

Nuvarande regering har på mindre än ett år kommit med två interventioner som pekar i illiberal riktning. I november 2022 meddelande utbildningsministern Mats Persson att utbildningsdepartementet skall påbörja en undersökning av "cancelkultur" och tystnadskultur vid svenska lärosäten. Att granska utfrysning och mobbning vid olika universitetsmiljöer är naturligtvis en viktig fråga för alla som arbetar inom akademien och här kunde vi från genusforskningshåll bidra med långa listor på exempel rörande exempelvis sexism. Men i Perssons fall rör det sig så uppenbart om att udden är riktad mot maktkritiska discipliner.

Genusvetenskap är en av dem men det berör den övervägande delen av kritisk humaniora och samhällsvetenskap. Argumenten och debatten är i hög grad importerade från den anglosaxiska universitetsvärlden och präglar idag ett bredare värderingskrig kring högre utbildning och skola, inte minst i Förenta staterna. Filosofiprofessorn Åsa Wikforss visar exempelvis tydligt hur debatten om "cancelkultur" i grunden är en del av en populistisk och konspirations-teoretisk berättelse som underblåser faktaresistens, förakt för det akademiska samtalet och dagens universitet. Hon visar också i ett flertal arbeten på hur det kan komma att användas för att kringskära den akademiska friheten (se till exempel Wikforss 2023) och i förlängningen att demontera de demokratiska värden som våra universitet vilar på.

Det andra interventionen i universitetens självbestämmande sedan nuvarande regering tillträdde är beslutet att mandatperioden för ledamöter i landets olika universitetsstyrelser har ändrats från tre år till sjutton månader. Med krystade argument om att det säkerhetspolitiska läget kräver säkerhetspolitisk kompetens på styrelsenivå har regeringen genomfört ett orimligt beslut utan att kommunicera med landets trettio lärosäten. En samlad rektorskår med uppbackning av alla universitetsstyrelser vid landets samtliga universitet och högskolor har med all rätt reagerat starkt mot beslutet som ytterligare underminerar den akademiska autonomi.

Här skulle vi inom genusvetenskapen och genusforskningen kunna delge många vittnesbörd kring känslor av utsatthet och sårbarhet i relation till ens egen verksamhet. I relation till vårt ämnesområde så är väl möjligtvis den enda positiva aspekten att fler forskare och discipliner känner av ett existentiellt hot mot verksamheten. Vi har levt med detsamma under stor del av ämnets institutionella historia och delar nu den känslan med fler forskare inom svenskt universitetsväsende vilket gör oss mindre ensamma även om det i sig inte är något att glädjas över. Det är viktigt att vi inom genusforskningen och genusvetenskapen värnar vårt ämnesområde men också arbetar i bredare perspektiv, det vill säga försvarar och värnar den akademiska autonomi. Det är någonting som vi i hög grad på en daglig basis gör ute i våra olika verksamheter. Det är också en prioritet för ämnesföreningen för genusvetenskap i vårt framtida arbete.

Här delar vi ett viktigt uppdrag med det nationella sekretariatet för genusforskning. Sekretariatet har relativt nyligen (2019) fått ett ändrat uppdrag från att "med ett rikstäckande perspektiv främja genusforskningen i Sverige inom universitets- och högskolesektorn" (Wiberg, Petersson och Tellberg 2020) till att "bidra till en kunskapsutveckling som främjar hållbara villkor för forskning, utbildning och arbetsliv." (Nationella sekretariatet för genusforskning 2023). Sekretariatet som firade 25-årsjubileum i september 2023 har med åren fått en

tydligare samverkansroll även om en del av dess verksamhet överlappar med vad andra genusvetenskapliga miljöer i Sverige arbetar med, till exempel att publicera samlingsvolymerna på den internationella akademiska bokmarknaden samt att presentera sin forskningsdrivna kunskap på konferenser som till exempel G22-konferensen. Sekretariatets beskrivning av den egna verksamheten är att de möter ”globala samhällsutmaningar med forskningsdriven kunskap om genus, makt och hållbarhet.” (”Om oss”, Nationella sekretariatet för genusforskning 2023). På vilket sätt forskningsdriven kunskap skiljer från forskning vid andra genusforskningsmiljöer är en återkommande fråga många ställer sig i det övriga genusforskarsamhället. I relation till vår gemensamma målbild att värna genusperspektiv, genusforskning och hållbara villkor för forskare inom våra ämnesområden delar vi också hur vår respektive kunskapsproduktion eller forskningsdrivna kunskap kommuniceras. Det sker företrädesvis genom publikationer och konferenser. Här har sekretariatet tidigare tagit ett avgörande ansvar för de två viktigaste kanalerna inom det svenska genusforskarsamhället, det vill säga de nationella G-konferenserna och *Tidskrift för genusvetenskap* (TGV). Olyckligtvis avsåg sekretariatet ansvaret för G-konferenserna när uppdraget justerades och under våren 2023 har sekretariatet också meddelat att de definitivt inte längre kommer att stödja TGV. Att överlämna ansvaret för G-konferenserna till genusforskningsfältet via ÄG var i sig ingen orimlig åtgärd men det har skapat en uppenbar obalans när det gäller resurser inom detsamma. Sekretariatet har en budget för innevarande verksamhetsår på drygt 19 miljoner men säger sig inte ha råd att längre stötta den viktigaste nationella genusforskningstidskriften och G-konferenserna. ÄG som nu ansvarar för TGV har jämförelsevis en driftsbudget på noll kronor och är helt beroende av det merarbete som genusforskare inom ÄG lägger ner i att driva föreningen. När det gäller TGV är det extra olyckligt eftersom sekretariatet när det bildades 1998 fick uppdraget att sörja för dåvarande *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (KVT) via de öronmärkta medel som tillfördes från dåvarande Forskningsrådsnämnden (FRN). De medlen, som hade genererats via en stark kvinnorörelse och ett livaktigt forskningspolitiskt gräsrotsarbete under 1980- och 1990-talet är numera icke existerande. I kombination med att TGVs ansökan om tidskriftsstöd till Vetenskapsrådet avslagits (september 2023) har det skapat stora problem när det gäller tidskriftens framtida finansiering. Sannolikheten att KVT/TGV som 2020 firade 40 år, och varit det genusvetenskapliga flaggskeppet under hela ämnets etablering, kan fira 50 år vid nästa decennieskifte är med nuvarande situation mycket osäkert. I samtida och förebådande orostider gällande akademien generellt och ämnet genusvetenskap och den bredare genusforskningen i synnerhet ställer jag mig därför frågan på vilket sätt det nationella sekretariatet

för genusforskning fortsättningsvis kommer att vara ett sekretariat för genusforskning och värna akademisk kärnverksamhet som tidskrifter och konferenser? Från det övriga genusforskarsamhället ser vi med spänning framemot hur sekretariatet tar sig an dessa frågor under den närmaste framtiden.

Ulf Mellström, professor i genusvetenskap vid Karlstads universitet och ordförande för ÄG

Nationella sekretariatet för genusforskning (2023) Nationella sekretariatet för genusforskning. Göteborgs Universitet: Göteborg. <https://www.gu.se/nsfg> [2023-09-04].

Wiberg, Eva, Petersson, Magnus och Tellberg, Peter (2020) Budgetunderlag för Göteborgs universitet för perioden 2021-2023. https://medarbetarportalen.gu.se/digitalAssets/1792/1792587_budgetunderlag-2021-2023_200220.pdf [2023-09-04].

Wikforss, Åsa (2023) Cancelkulturen inte det stora hotet mot forskningens frihet. *Dagens Nyheter* 14 juni 2023.